

Φαίνεται πως σήμερα μια κριτική ανάλυση της κοινωνικής εμπειρίας είναι αναγκασμένη να αντιμετωπίσει ερωτήματα που ξεπηδούν από την εξαιρετική διάδοση και επιρροή των εικόνων σ' όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής. Ερωτήματα μεθοδολογικά: Είναι η εικόνα ένα νέο μέσο επικοινωνίας, αποτελεί ένα αυτοτελές αντικείμενο μελέτης; Ερωτήματα ιστορικής ερμηνείας: Ποιες είναι οι εικόνες που σήμερα δεσπόζουν στο περιβάλλον της σύγχρονης πόλης, στο δημόσιο και ιδιωτικό χώρο; Έχουν την ίδια λειτουργία που είχαν παλιά οι θρησκευτικές εικόνες ή οι πίνακες στα ανάκτορα και τα αρχοντικά; Ερωτήματα που αφορούν τη φύση του αντικειμένου: Εικόνες με υλική υπόσταση σαν αυτές που γεμίζουν περιοδικά, εφημερίδες και τοίχους και κυριεύουν κάθε είδους οθόνες ή μήπως εικόνες άυλες σαν κι αυτές που σχηματίζει η φαντασία ή η μνήμη; Και πώς οι μεν επηρεάζουν τις δε; Ερωτήματα λειτουργικής εξήγησης: Ποιος τις κατασκευάζει αυτές τις εικόνες, ποιος τις εκπέμπει, ποιος τις προσλαμβάνει, καταναλώνει, πιστεύει ή και χλευάζει; Είναι η σχέση με την εικόνα, τελικά, μια παραγωγή όσο και η κατασκευή της; Και μήπως μια τέτοια σχέση διαθλά σχέσεις κοινωνικές, δηλαδή μεσολαβεί σχέσεις εξουσίας;

Αν σήμερα χρειάζεται η κριτική σκέψη να αναμετρηθεί με το πρόβλημα της εικόνας, χρειάζεται να το κάνει ίσως έχοντας επίγνωση του ότι αγγίζει ένα πρόβλημα θεμελιώδες με κοσμοθεωρητικές συνέπειες. Δεν είναι πρώτη φορά στην ιστορία που η σκέψη προβληματοποίησε την εικόνα, ούτε βέβαια η πρώτη φορά που η εικόνα κατέστησε προβληματική τη σκέψη, γενικεύοντας αμνησίες, υποψίες και αφορισμούς. Με μια έννοια, οι εικονολάτρες και οι εικονομάχοι αναμετρώνται εδώ και πολλούς αιώνες. Όμως σήμερα η εικόνα έχει ιδιαίτερες λειτουργίες, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και με ιδιαίτερους τρόπους επεμβαίνει στο κοινωνικό. Σε σημείο που μοιάζει κοινοτοπία να δηλωθεί ξανά πως ζούμε σ' έναν πολιτισμό της εικόνας.

Τα μέσα ενημέρωσης κάθε είδους εκβάλλουν εικόνες με ιλιγγιώδεις ρυθμούς. Η ζωή μοιάζει να εικονογραφείται και να απεικονίζεται σε τέτοιο βαθμό που να καταλήγει να ταυτίζεται με την εικόνα της, να ζει την εικόνα. Και από τέτοιες διαπιστώσεις είναι που πρέπει να εξαχθούν συμπεράσματα πολιτιστικής, κοινωνικής και τελικά πολιτικής κριτικής. Τα νέα μέσα παραγωγής εικόνων, οι νέες τεχνολογίες (από τη φωτογραφία, τον κινηματογράφο και τις πολύπλοκες τεχνικές εκτύπωσης ως το video, την ψηφιακή εικόνα, ή τη συνθετική εικόνα της εικονικής πραγματικότητας) διαμορφώνουν ταυτόχρονα νέους τρόπους σχέσης με τον κόσμο, νέους τρόπους αντίληψης, εννόησης, αξιολόγησης. Και γι' αυτό επιβεβαιώνουν, τελικά, κυρίαρχες απόψεις και κοσμοαντιλήψεις. Κάτι τέτοιο είναι ταυτόχρονα προφανές και εξαιρετικά απαραίτητο ν' αποδειχτεί. Γιατί ο κυρίαρχος τεχνοκρατικός λόγος πασχίζει ν' αποδείξει ότι το νέο καθεστώς της εικόνας συνδυάζεται με ένα θαυμαστό καινούργιο κόσμο καταναλωτικής ευδαιμονίας και φαντασμαγορικής ψυχαγωγίας.

Χρειάζεται σήμερα να δείξουμε τις συνέπειες μιας τέτοιας τεχνολογίας και ιδεολογίας της εικόνας, αν θέλουμε να προσανατολίσουμε τη συζήτηση για την εικόνα σε στόχους κριτικής αμφισβήτησης του σύγχρονου πολιτισμού.

Το αφιέρωμα που περιλαμβάνεται σ' αυτό το τεύχος επιχειρεί να προσεγγίσει διερευνητικά και ίσως άνισα τους στόχους μιας τέτοιας κριτικής της κοινωνίας της εικόνας. Είναι σημαντικό ότι τα κείμενα όμως γράφτηκαν ειδικά γι' αυτό το αφιέρωμα, με μια προσπάθεια να εντάξουν επιμέρους προσωπικά ενδιαφέροντα στους στόχους του. Και ίσως καταφέρουν να πλουτίσουν μια φαινομενικά πολύβουη συζήτηση, που συχνά όμως στερείται βάθους και θεμελίων, σχετικά με την εικόνα και τη σχέση της με τη σύγχρονη κοινωνία.

Αν ένα τέτοιο αφιέρωμα καταφέρει πράγματι να ιχνογραφήσει την προσπάθεια της Ουτοπίας να διευρύνει να ενθαρρύνει και να διερευνήσει νέες θεματικές του κριτικού και του ανατρεπτικού λόγου, αυτονόητο επακόλουθό του θα είναι η ανάγκη να επανέλθουμε και σε επόμενα τεύχη.

Το τεύχος συμπληρώνεται και με άλλες μελέτες, σχόλια και το χρονικό του βιβλίου.

Στο τεύχος αυτό παρουσιάζουμε έργα του ζωγράφου και γλύπτη Δανιήλ που ζει και εργάζεται στο Παρίσι, με την επιμέλεια της Μαρίας Κοκκίνου.

Το σημερινό τεύχος της ουτοπίας είχε κλείσει όταν έγινε γνωστός ο θάνατος του Κορνήλιου Καστοριάδη. Ο Καστοριάδης εντάχθηκε νεαρός στο αριστερό κίνημα και, όπως ο ίδιος δήλωνε πρόσφατα, παρέμεινε μέχρι το τέλος επαναστάτης. Προσωπικότητα με ευρεία παιδεία, με τολμηρή ριζοσπαστική σκέψη, ο Καστοριάδης έκανε επί μισόν αιώνα αισθητή την παρουσία του στο πεδίο των ιδεών και της πολιτικής, στη Γαλλία, στην Ελλάδα και ευρύτερα στο σύγχρονο κόσμο. Η ουτοπία θα επιχειρήσει να παρουσιάσει κριτικά, σε επόμενο τεύχος, πλευρές έστω του έργου του έλληνα διανοητή, αποφεύγοντας τόσο τις άκριτες υμνολογίες όσο και την εύκολη άρνηση.